

שיתוף פעולה עם הבריטים או פתיחה במרד?

בשנת 1917, במהלך מלחמת העולם הראשונה, החלה בריטניה לכבוש את ארץ ישראל מידיהם של התורכים. זמן קצר לפני שכבשה את ארץ ישראל, כשהבינה בריטניה כי האימפריה העות'מאנית (התורכים) לא יוכל לעמוד כנגדם, פרסמה ממשלת בריטניה את הצהרת בלפור. בהצהרה זו, הקרויה על שמו של ראש ממשלת בריטניה שחתם על ההצהרה, קבעו הבריטים כי הם תומכים בהקמתו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

ואכן, במלחמת העולם הראשונה הצליחו הבריטים לכבוש את ארץ ישראל, ולאחר תקופה קצרה של שלטון צבאי, העניק חבר הלאומים (האו"ם בימינו) לבריטניה מנדט על ארץ ישראל. כלומר, ארץ ישראל עברה לידיהם של הבריטים אך לא במטרה שימשיכו לשלוט בה, אלא במטרה להכשיר אותה ואת תושביה בכדי שיוכלו להקים בה מדינה עצמאית. ואכן, על פי הצהרת בלפור עתידים היו הבריטים להכשיר את התנאים שיאפשרו את הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל.

אלא שבמהלך השנים הבאות, חזרה בה במידה רבה ממשלת בריטניה מהצהרת בלפור, בעיקר כיוון שהבינה כי מבחינתם של ערביי הארץ והסביבה קיימת התנגדות חד משמעית להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. שיאה של הנסיגה הבריטית מהצהרת בלפור, והעברת התמיכה אל הצד הערבי התבטאה ב"ספר הלבן" בו נקבעו מספר פקודות והוראות שהיו כולן מנוגדות להצהרת בלפור ולתמיכה חד משמעית בישוב היהודי בארץ ישראל, ואלו עיקרי הדברים:

א. בשטחי ארץ ישראל תוקם מדינה דו לאומית, ומכיוון שרוב תושביה ערבים, היא למעשה תהיה מדינה ערבית. (כלומר, לא תקום מדינה יהודית בארץ ישראל).

ב. מכסת העולים היהודיים שיוכלו להיכנס בשערי ארץ ישראל יוגבל עד מאוד.

ג. תוגבל רכישת הקרקעות בידי יהודים בארץ ישראל (ברוב שטחה יאסר עליהם לרכוש קרקעות).

ההתלבטות

- מה אתם הייתם עושים במקרה זה?
- האם הייתם יוצאים למאבק ולמרד כנגד הבריטים או שהייתם עוזרים לבריטים במטרה שישובו לתמוך בעם היהודי?
- נסחו את עמדתכם בצורה ברורה ומנומקת, ולאחר מכן כתבו גם כרזה בה תסבירו את עמדתכם.
- תלו את הכרזה והציגו את הדברים בפני יתר חבריכם לכיתה.

ההתלבטות שעמדה בפניהם של המנהיגים- דוד בן גוריון ומנחם בגין ובפני כל הישוב היהודי בארץ ישראל הייתה כיצד להתייחס לשלטון המנדט הבריטי בארץ לאחר פרסום הספר הלבן ובזמן מלחמת העולם השנייה?

מצד אחד- הבריטים נסוגו מהבטחתם לסייע בבניית בית לאומי ליהודים בארץ ישראל ואף לא אפשרו ליהודים לעלות לארץ למרות האיום על חייהם באירופה ולא נתנו ליהודים להקים ישובים חדשים. ולכן אולי נכון לצד למאבק נגדם.

מצד שני- הבריטים היו האויב העיקרי של הנאצים, והם אלו שנלחמו כנגד הנאצים בזמן מלחמת העולם השנייה. ולכן אולי נכון דווקא לעזור להם, לפחות בשעה זו בה המאבק היותר גדול הוא נגד הנאצים. ובנוסף בעקבות שיתוף הפעולה עמם הם ישובו אל הצהרת בלפור ואל התמיכה בעם היהודי.

שיתוף פעולה עם הבריטים

לאחר פריצתה של מלחמת העולם השנייה (ופרסום הספר הלבן שהוזכר בעמוד הקודם) הכריז בן גוריון: "עלינו לעזור לצבא (הבריטי) כאילו לא היה ספר לבן, ועלינו להילחם בספר הלבן כאילו לא היה הייתה מלחמה".

ואכן במידה רבה המשיך הישוב היהודי מחד להיאבק בגזרות של הספר הלבן, אך מאידך במידה רבה שיתף הישוב היהודי פעולה עם הבריטים, במטרה להיאבק בנאצים, והפעולות המרכזיות של מאבק עיקש כנגד השלטון הבריטי הופסקו לאלתר. ובנוסף בקרב רבים בישוב היהודי בארץ הועלתה הקריאה להתגייס לצבא הבריטי, לבריגדה היהודית, בתקווה שכשהמלחמה תגמר הם ישובו לתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

1

כיצד הכריע הישוב היהודי וארגון ההגנה בדבר השאלה- האם להיאבק בבריטים או לשתף איתם פעולה במאבק כנגד היטלר?

2

האם דברים אלו שכנעו אתכם? האם הייתם הולכים בדרך זו? הסבירו את עמדתכם.

כרזת גיוס לצבא הבריטי בימי מלחמת העולם השנייה.

אין צורך להוסיף עוד מילה של הסבר או צידוק לדרך פעולתו ומדיניותו של הישוב ושל ארגון "ההגנה" בימים ההם, בהגישם עזרה ללא סייג ללוחמים בהיטלר (הכוונה לבריטים). [...]

אין עוד שמץ של ספק, כי חובת הישוב היהודי הייתה לתת יד, ללא שום חשבון והיסוס, לכל הנאבק עם חייית הטורף הזאת. והנחה זו היא למעלה מכל שיקולים של רווחים ישירים או צדדיים שבאו או שלא באו כתוצאה משיתוף הפעולה עם הבריטים במלחמתם נגד הנאצים.

גם אם לא קיבל הישוב כל שכר פוליטי עבור פעולות אלו, ואם שילמו לנו הבריטים בשנים שלאחר הניצחון רעה תחת טובה - שכר מצווה מצווה. כל פעולה שנעשתה בשנות מלחמת העולם נגד הנאצים ועוזריהם תירשם בספר הכבוד של האומה".

(תולדות ההגנה, חלק ג', כרך א, עמוד 373)

חיילים עבריים בבריגדה היהודית בצבא הבריטי. שימו לב לשני הדגלים המונפים- אנגליה וישראל.

המרד: 1944

בסופה של שנת 1943 התמנה מנחם בגין לעמוד כמפקדו העליון של האצ"ל. וכבר בראשיתה של שנת 1944 יצא מנחם בגין, מפקד האצ"ל, בהכרזה דרמטית- על פתיחתו של מרד כנגד השלטון הבריטי בארץ ישראל, במטרה לכונן במקומו שלטון יהודי בארץ ישראל.

בספרו "המרד" מסביר מנחם בגין מדוע יצא הוא וארגון האצ"ל כולו למרד בבריטים בעודם נלחמים בנאצים, ולא נקט באותה העמדה שבה נקטו בן גוריון ומנהיגי הישוב:

1

מה הסיבה המרכזית בדבריו של בגין לכך שצריך לצאת למאבק, למרד, בשלטון הבריטי?

2

בדבריו אלו יצא בגין כנגד הדרך בה בחרו מנהיגי הישוב, כפי שראינו בעמוד הקודם.

אלו כוחות נפש, אלו תכונות אופי, נדרשו לבגין בכדי לצאת בהודעה מנוגדת לדעת המנהיגים האחרים של הישוב העברי? (היעזרו במילון)

"העולם איננו מרחם על נשחטים; הוא מכבד לוחמים. טוב או רע. ככה הוא.

כל העמים ידעו את זאת; עמנו לא ידע. על כן השיגונו אויבינו בין המצרים וישתו את דמנו וישכרו. כולם. הגרמנים השמידו את עמנו; הבריטים גזלו את ארצנו. שני צדדים למטבע אחת. או סיבה ותוצאה. [...]

בריטניה שמה הסדר לכלי על שטח הכיבוש הגרמני; זו הייתה מלחמתה בנאצים. בריטניה שמה הסגר פוליטי על היהודים בשטח הכיבוש הגרמני; זו הייתה עזרתה לנאצים. [...] עזרה מכוונת לאחד מגילויי הנאציזם: לרצון ההשמה של המוני בית ישראל. [...]

כן. אין דרך אחרת. אין.

אם לא נלחם, נושמד; אם נלחם ננצל. הקץ לספקות, נלחם. נלחם על אדמת ארצנו. נלחם למען עצמנו. אלוהים אל תעזבנו.

[...]

אנו נלחמים משמע אנו קיימים!

יצאנו להילחם.

(מנחם בגין, "המרד", עמודים 50-62)

מילון תכונות: ענווה; יצירתיות; כריזמה; חברתיות; גאווה; סבלנות; חכמה; יושר; אומץ; ותרנות; מרדנות; בעל יוזמה; תמימות; חברותיות; אכפתיות;

3

דמיינו את עצמכם במקומו של בגין, בשעה שהוא מחליט לצאת למרד במעצמה הבריטית. האם לדעתם זו החלטה פשוטה?

- מה התחושות שמלוות מנהיג ברגעים כאלו?

4

כאשר מנהיגים נדרשים להכריע בשאלות הרות גורל כמו זו, הם משוכנעים ש"אין דרך אחרת", כפי שאומר בגין בקטע זה. ולכן רואים במעשיו של המנחה השני סכנה ואסון. חשבו על סיסמא שתזכיר למנהיגים שכולם פועלים למטרה אחת, גם אם הם פועלים בדרכים שונות:

דוד בן גוריון ומנחם בגין – דרכים שונות מטרה אחת (שיעור 4)

ואכן, כעבור כשנה למן היום שבו פרסם בגין את כתבתו בעיתון, יצאה ההודעה הרשמית משל ארגון האצ"ל בה הוכרז על פתיחתו של המרד בשלטון הבריטי, כפי שאנו יכולים ללמוד מהכרוז שהפיץ האצ"ל ברחבי הארץ (באותם ימים זה היה אחד מאמצעי התקשורת החשובים ביותר, שכן לא היה טלוויזיה או מחשב...).

חשוב לציין שכיוון שבאותה שנה עדיין נלחמה בריטניה בגרמניה הנאצית, הכריזו וקבעו מנהיגי האצ"ל כי המאבק יתנהל אך ורק מול מסודות השלטון ולא כנגד הצבא הבריטי

1

מה הסיבה המרכזית לכך שצריך לצאת למאבק, למרד, בשלטון הבריטי על פי הכרוז?

2

האם היא דומה לסיבה שהזכיר בגין בדבריו?

- מה אנו יכולים ללמוד מכאן על היחס שבין המנהיג (בגין) לבין פעולותיו של הארגון שהוא עומד בראשו?

3

מהי המטרה והשאיפה של המרד, על פי הכרוז?

אל העם העברי בציון!

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. כיום עושה כל עם ועם את חשבונו הלאומי: מה הם נצחונותיו ומה הם אבדותיו? באיזו דרך עליו ללכת כדי להשיג את מטרתו ולמלא את יעודו? [...]

ארץ ישראל סגורה ומסוגרת כי שולט בה שלטון ברטי, המגשים את הספר הלבן והחותר לחיסול התקווה האחרונה של עמנו.

בני ישראל נוער עברי! [...]

נסיק את המסקנה ללא חת. אין עוד שבידת נשק בין העם והנוער העברי לבין השלטון הבריטי בארץ ישראל, המסגיר את אחינו בידי היטלר. מלחמה לעם ישראל בשלטון הזה, מלחמה עד הסוף.

מלחמה זו תדרוש קורבנות רבים וקשים, אך נלך לקראתה מתוך הכרה, כי נאמנים הננו לאחינו אשר נשחטו ונשחטים כי למענם הרינו נלחמים ולצוואתם במותם שמרנו אמונים.

וזו דרישתנו:

השלטון על ארץ ישראל יימסר מיד לידי ממשלה עברית זמנית! [...]

הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל

4

מה הן הסכנות המוזכרות בכרוז ושאין מוזכרות בו, עמיהם יצטרכו המורדים להתמודד?

5

כעת שאתם יודעים מה הסיבה למרד, מהן המטרות ומהן הסכנות- האם הייתם מצטרפים למרד או מתנגדים לו? מדוע?

התגובות למרד – "הסזון": (1944-1945)

"מנהיגי הישוב העברי" לא אהבו את המרד שהוביל מנחם בגין כנגד המנדט הבריטי. ראשית כיוון שהם סברו שזו טעות, שעלולה לסכן את עתיד הישוב היהודי בארץ ישראל. שנית כיוון שחששו שהבריטים לא יאמינו ש"מנהיגי הישוב" מסוגלים להשתלט על המורדים. וסיבה נוספת, "מנהיגי הישוב העברי" חששו שהמרד יופנה גם נגדם.

ולכן, באותם הימים החלו "מנהיגי הישוב העברי" במסע "ציד" המכונה "תקופת הסזון" (סזון- עונה, בצרפתית וקיצור ל"עונת ציד") בו נעצרו, נחטפו, פוטרו מעבודתם, גורשו מבתי הספר וכדומה- תומכי המרד ומשתפי הפעולה, על ידי "ההגנה" ומנהיגי הישוב.

1

מה מטרת כל הפעולות שמונה בן גוריון בדבריו? האם אתם מסכימים עם מעשה זה של בן גוריון? מדוע?

2

מדוע לדעתכם פועל בן גוריון בצורה כה קשה כנגד האצ"ל ודרך הפעולה שלו?

"ציונו לפי שעה ארבע פעולות ואני רוצה לעמוד עליהן במילים פשוטות וברורות:

לגרש מן העבודה!

כל מי שקשור לכנופיות אלו, כל מי שתומך בהן, לא דווקא אם הוא משתמש באקדח או משליך את הפצצה, אלא כל מי שמפיץ את הספרות ומדביק את המודעת שלהם- צריך להיות מורחק ממקום העבודה. [...]

צריכים לא רק לקחת מהם את הכרוזים הטמאים ולשרוף אותם, אלא צריך לגרש אותם מבית הספר...

לא לתת מקלט ומחסה!

והדבר השני הנדרש מאתנו: לא לתת להם מקלט ומחסה... אסור לתת מקלט ומחסה לפושעים אלו המסכנים את עתידנו.

לא להיכנע לאוימים!

והדבר השלישי: לא להיכנע לאוימיהם.. והאוימים הגיעו עד לידי כך שאנשים רחוקים מהכנופיות ומתנגדים בכל תוקף לתעלוליהם טוענים: אין לפעול נגד הכנופיות פן נעבור למלחמת אחים...

שיתוף פעולה עם הבריטים!

ולכן במידה שהשלטון והמשטרה הבריטיים מעוניינים בביעור הטרור, במידה זו אנו משתפים איתם פעולה. זאת תהיה איוולת והתאבדות אם מתוך טענות צודקות שיש לנו למשטר הקיים בארץ בשטחים אחרים, נמנע מהיעזר בו ולעזור לו בשטחים שבהם יש לנו עד כמה שיש לנו, אינטרס משותף..."

(דוד בן גוריון, ועידת ההסתדרות 1944)

3

מה אנו יכולים ללמוד על המנהיגות של בן גוריון מהכרעתו לפעול באופן כה קשה כנגד יריביו?

4

מה לדעתכם הייתה התגובה של בגין והאצ"ל למעשיהם של בן גוריון וההגנה בפרשת הסזון? כיצד אתם הייתם מגיבים?

1

מה הייתה התגובה שרבים מחברי האצ"ל רצו להגיב למעשיהם של ההגנה ובן גוריון?

2

מה הייתה עמדתו של מנחם בגין?

3

עם מי מהצדדים אתם מזדהים יותר- הלוחמים של האצ"ל או מנחם בגין? מדוע?

4

בגין קבע באופן נחרץ את עמדתו שלא להגיב- "רק לא מלחמת אחים" כנגד עמדתם של רבים מלוחמיו-חבריו. מה אנו יכולים ללמוד מכך על דמותו של בגין כמנהיג?

5

יש משפט שאומר:

"פוליטיקאי, מקבל החלטות קטנות, שתוקפן יפה עד מחר. מנהיג, מדינאי, מתווה כיוון ודרך שמשפיעים על עמו לדורות"

הסבירו כיצד משפט זה בא לידי ביטוי בהכרעתו של בגין?

"לא חינכו את לוחמינו לשנוא את יריביהם, על אף שיריבינו חינכו את חבריהם לשנוא אותנו. שנאה חד צדדית היא איום לשלמות האומה; שנאה הדדית מביאה למלחמת אחים. ואנחנו לא שנאנו. כל פעם שראינו את גילויי השנאה אלינו- נדהמנו. התיתכן שנאת אחים כזו? [...]"

כיצד היה עלינו לנהוג מול פני הנחשול של הרדיפות, בילוסים, חטיפות, הלשנות, הסגרות ועינויים? [...]"

האפשרות השלישית, אף היא הייתה פשוטה מאוד: להשיב מלחמה. אין להכחיש, כי היו בינינו כאלה, שדרשו ללכת בדרך זו. הללו טענו הן לצד החוקי, הן לצד המוסרי והן לצד המעשי...

ויחד עם זאת החלטנו לא להגיב למעשי החטיפות, ההלשנות, וההסגרות. לא כיחידים ולא כארגון.

הפרשה האיומה הזאת נמשכה חדשים רבים. אנחנו אמרנו: לא תהיה מלחמת אחים!

למעשה השתוללה בכל רחבי הארץ מלחמת אחים אכזרית אלא שזו הייתה מלחמת אחים חד צדדית. וכאן היה המפתח למצב בימים ההם: הבחירה הייתה בין אסון לנו בלבד לבין אסון לאומה כולה. מלחמת אחים דו-צדדית, ידע מתי היא מתחילה, לעולם לא ידוע, מתי היא מסתיימת.

לא הייתה מלחמת דמים פנימית בראשית המרד. ניצלנו כולנו מאסון האסונות. ולא עברו אלא חדשים מספר והמרד הקיף את כל העם. רודפים ונרדפים מיום אתמול יצאנו לקרב, לקרב משותף למען עמנו, למען ארצנו..."

(מנחם בגין, "המרד", עמודים 190-211)

תנועת המרי העברית: (1945-1947)

לאחרי ששכחו הקרבות של מלחמת העולם השנייה, ולאחר שבכל אותה עת עמדה הסוכנות יהודית וההגנה לצידה של בריטניה ציפו מנהיגי הישוב להכרת תודה מצדה של בריטניה, ולחזרה אל הצהרת בלפור. אך הכרת התודה והתמיכה בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל לא באה, והממשלה שקמה בבריטניה המשיכה לדבוק בעקרונות הספר הלבן. בן גוריון הבין כי אין ברירה, אלא לפנות אל הדרך בה הלך האצ"ל מזה שנתיים, ולהצטרף אל המרד במנדט הבריטי- ובכך הוקמה תנועת המרי העברית.

לפניכם חלק ממכתב שכתב בן-גוריון בעת ששהה באירופה וביקר גם במחנות העקורים בהם ישבו ניצולי השואה.

1

כתבו מהו הדבר המשמעותי ביותר לדעתכם שעולה ממכתב זה שכתב דוד בן גוריון?

2

מדוע לדעתכם פועל בן גוריון בצורה כה קשה כנגד האצ"ל ודרך הפעולה שלו?

א. לא אשוב ארצה עד אם אסיים הכנות עיקריות באירופה.

ג. [...] קיום הסה"ל [הספר הלבן] זוהי הכרזת מלחמה על העם היהודי, ועל עמנו – עם חסר שלטון ומדוכא – להלחם בכל האמצעים שבידו.

ד. אין לצמצם התגובה בארץ בעלייה ובהתיישבות. מן ההכרח לנקוט בח' [חבלה] וב'תגמול'. לא טרור אישי אבל גמול לכל יהודי נרצח על-ידי שלטונות הסה"ל [הכוונה לשלטונות הבריטיים בארץ ישראל שפועלים על פי הספר הלבן]. כל פעולת ח' צריכה להיות רבת-משקל ורושם. ויש להיזהר ככל האפשר מקרבנות אנושיים.

ה. יש להזמין שני הפלגים היריבים [אצ"ל – ארגון צבאי לאומי, ולח"י – לוחמי חירות ישראל] לשיתוף-פעולה מלא, בתנאי של מרות [סמכות] אחידה, ומשמעת מוחלטת. דרוש מאמץ מתמיד להבטיח אחדות ביישוב וקודם כל בקרב הלוחמים, למען המלחמה.

ו. התגובה צריכה להיות מתמידה, נועזת ומחושבת לזמן לא מעט. לא קרב אחרון, ולא צפייה לניצחון מהיר וקל. שמירה מקסימלית על מפעלינו [...], מבלי רתיעה מקרבנות והפסדים הכרחיים.

ז. הסברת התגובה לדעת הקהל בעולם (וקודם כל באנגליה ובאמריקה), גם בצרפת ובארצות ערב, חשיבותה שקולה כמעט נגד התגובה עצמה. מכאן חשיבות מכוני שידור [תחנות רדיו] בארץ ובאירופה ואם אפשר גם באמריקה.

אבי – עמוס

[כינוי לדוד בן גוריון, על פי שם בנו]

3

מה אנו יכולים ללמוד על אופיו של בגין כמנהיג, כאשר למרות מעשיו של בן גוריון וההגנה הסכים לשתף עמהם פעולה, חודשים סופרים לאחר שאלו רדפו אותו ואת הארגון שעמד בראשו?

4

לסיכום היחידה, חשבו איזה ערך משתקף בצורה הטובה ביותר את מעשיו של כל אחד מהמנהיגים עליהם למדנו: בן גוריון ומנחם בגין, והסבירו את עמדתכם (היעזרו במילון):

חירות; גאווה לאומית; אחריות; שלטון החוק; אהבת הארץ; אחדות לאומית; שיתוף פעולה; עמידה על העקרונות;

